

I. KONSTYTUCYJE SEJMU KORONNEGO WARSZAWSKIEGO 1563 I ROKU 1564

Zygmunt August, z łaski Bożej Krol Polski, Wielkie Książę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmudzkie etc. pan i dziedzic.

1. Oznajmujemy wszem w obec i każdemu z osobna, iż będąc za dawnymi prośbami poddanych Naszych przywiedzeni, za wolą i zezwoleniem panów rad Naszych obojego stanu i posłów ziemskich, czyniliśmy namowy na sejmie przeszłym piotrkowskim o exekucyi praw i przywilejów pospolitych i o naprawie wykroczenia ich, o czym szerzej świadczą i obmawiają konstytucyje przeszłego sejmu piotrkowskiego¹, ktoremiśmy pewne artykuły statutów deklarowali, wiele też ku dobremu rządowi pospolitemu pozwolili i nieco przydali. A iż na onym sejmie namówionym rzeczom i na on sejm przypadającym dosyć się przez pewne a pilne potrzeby stać nie mogło, przetośmy je byli na ten niniejszy sejm za wolą i zdaniem panów rad koronnych, a za zezwoleniem posłów ziemskich, odłożyli.

2. Na który za łaską Bożą przyiachawszy, naprzód zdało się Nam i radom Naszym opisaną exekucyją od tego zacząć, co się było mianowicie konstytucyją pospolitą na ten sejm odłożyło: to iest od rewizyi listów na dobra stolice Naszej Królewskiej, porządkiem w konstytucyjach łóńskich opisanym.

3. O statucie króla Kazimierzowym. Przetoż naprzód na statut Króla Kazimierza Trzeciego, Dziada Naszego, **de castris principalibus**², listyśmy rewidowali, za takową interpretacyją i warunkiem, która iest konstytucyją sejmu przeszłego uczyniona, dosyć czyniąc na wszem statutowi i deklaracyi iego, i warunek iego w zupełnej mocy zostawując.

4. [O statucie] Władysławowym. Potym na statut króla Władysława Jagiełły o wielkich rządziech, wedle sposobu opisanego w konstytucyi sejmu przeszłego³, listyśmy także rewidowali, za takową interpretacyją i warunkiem, iako w konstytucyjach iest opisano.

5. [O statucie] Aleksandr owym⁴. A że na ostatek na statut Króla Aleksandra Stryja Naszego, **de bonis regalibus** listy także wszystkie, z wielkąmy pilnością z radami koronnymi i z posły ziemskimi rewidowali a z osobna na każdy rady ich słuchali i skazania przy wszech czynili, nie folgując stanom żadnym ze wszech państw koronnych, na każde darowizny, lenna, zastawy, dożywocia, frymarki i fundusze po Aleksandrze, wszystkie te wynalazkiem i deklaracyją sejmu przeszłego i k'temu za radą senatorów koronnych i posłów ziemskich odprawuiąc, dobrze się listom przypatrując, dekretaśmy czynili i z łaski Bożej dokonali. Jakoż iuż wszystkie mocą uchwały pospolitej sejmu przeszłego piotrkowskiego i terażniejszego warszawskiego, zwolenia panów rad koronnych i posłów ziemskich, utwierdzamy w zupełnej mocy, warunki wszelakie w konstytucyi łóńskiej opisane zostawuiąc, o tych artykułach wyższej mianowanych. A ci wszyscy, którzy byli pozwani, **vigore constitutionis** sejmu przeszłego piotrkowskiego o ewikcyją bądź to o summy, bądź o dobra, tedy roku mieć nie mogą pierwej, aż na sejmie przyszłym koronnym. I ktoby interim inaczej za dworem nad kim otrzymał, **irritum et inane**.

6. Rewizorowie. Iuż dosyć czyniąc konstytucyi łóńskiej, rewizory do wszech dóbr Naszych, tak tych, które w possesyi i dyspozycyi swej mamy, iako też dekrety Naszemi teraz posądzonych, wysyłamy wedle opisanego sejmu łóńskiego, rewidować i inwentować dochody, których podaliśmy im spiski, aby wiedzieli, do których dóbr iechać mają, chociaż w possesyi Naszej nie są, wszelakich dóbr i prowentów stolice Naszej Królewskiej, **illis exceptis**, na których są summy stare i dobrze nalezione i osądzone.

7. A naprzód My z strony Naszej deputuiemy. Do Wielkiej Polski księdza Andrzeja Blinowskiego, kanonika włocławskiego, sekretarza Naszego. Do Małej Polski urodzonego

^a Numeracja przepisów umieszczona jest w VL poniżej ich tytułów.

¹ Por. wyżej nr LXIV: *Sejm walny piotrkowski 1562-1563, I: Konstytucyje sejmu piotrkowskiego*.

² *Ibidem*, I, Konstytucyje sejmu piotrkowskiego, p. 3, tekst i przyp. 1.

³ *Ibidem*, I, Konstytucyje sejmu piotrkowskiego, p. 8, tekst i przyp. 2.

⁴ *Ibidem*, I, Konstytucyje sejmu piotrkowskiego, p. 9, przyp. 3 i p. 30.

Marcina Fałęckiego, dworzanina Naszego. Do Rusi urodzonego Krzysztofa Sokołowskiego. Do Prus księdza Jana Radogoskiego, kanonika łączycznego, sekretarza Naszego. Do Mazowsz księdza Kaspra Piotrkowskiego kanonika warszawskiego.

8. Panowie też rady z strony swej deputowali urodzone: do W[ielkiej] P[olski] Sebastijana Mieleckiego, wiślickiego, brzeskiego starostę. Do Małej Polski Pawła Działyńskiego, słońskiego. Do Rusi: Adama Drzewickiego ino włocławskiego, starostę gostyńskiego i dzierżawcę inowłockiego. Do Prus: Jana Lutomińskiego, sieradzkiego podskarbiego Naszego nadwornego, łączycznego, radomskiego starostę. Do Mazowsz: Andrzeja Dębowskiego, brzezińskiego, kasztelany.

9. Posłowie też z strony swej deputowali urodzone: do Wielkiej Polski Tomasza Dębowskiego, cześnika łączycznego. Do Małej Polski Sebastijana Wielogłowskiego. Do Rusi Stanisława Dębieńskiego. Do Prus Stanisława Słupeckiego. Do Mazowsz: Macieja Chądzińskiego, zakroczymskiego, błońskiego starostę.

10. Toż osobliwie opatrzwszy, iż ieśliby którykolwiek z deputatów wyżej mianowanych dla iakiej słusznej przyczyny na tę rewizyją iechać nie mógł, że Nam wolno będzie inszego na to miejsce naznaczyć i deputować.

11. Którym to rewizorom Naszym, za tą niniejszą konstytucyją i łońską, będą powinni wszyscy starostowie i dzierżawce wszelkich dóbr Naszych Królewskich, życzliwie podać ku posłuszeństwu **ad hunc solum actum**, pisarze, woity, wódarze abo inne iakie sługi i kmiecie, ktorzyby pożytki onych dóbr w swej sprawie mieli i ich wiadomymi byli, zmowy żadnej nie mając, ku szkodzie Naszej i Rzeczypospolitej.

12. A także żupnicy, celnicy i mytnicy wszyscy, dostateczną sprawę tymże rewizorom dać mają, aby rewizorowie za ich instrukcją i okazaniem pożytków i dochodów inwentarze poczynić mogli, ze wszech kraio w koronnych, wedle opisanja konstytucyi sejmu łońskiego. Tego dokładaiąc, iż ci to rewizorowie posłuszeństwa nikomu w imieniu tym, w którym iedno rewidować będą, w niczym nie przekazywali, a owszem każde posłuszeństwo dzierżawcom srodze przykazuiąc, we wszem się wiernie pod sumnieniem swym sprawować mają; które też bezpieczeństwem opatruiąc, uchwałą sejmu terażniejszego naidujemy, aby żaden sprzeciwić się im nieśmiał. A ktoby się kolwiek tego ważył, nie inaczej to sądzić mamy, iedno iakoby przeciw osobie Naszej tego się ważył z radą panów rad na sejmie.

13. Przywileje stare. Czyniąc też dosyć konstytucyi przeszłego sejmu o sądzeniu starych listów, gdy Nam okazowali poddani Nasi, iż któremu dobra iego własne dziedziczne **nullo iure** były wzięte, pilnośmy tego z radami Naszemi przy poślech ziemskich przysłuchiwali i ku sprawiedliwości się przychylając, oneśmy im przysądzali. Takoz tego z dobroci swej Pańskiej, wszem aż do sejnu przysłego koronnego pozwalamy, aby każdy ktoby iedno miał się czego słusznie upominać Nam na sejmie, przed rewizorami temi okazał dowodnym świadectwem, iż mu to, czego się upomina, **nullo iure** wzięto. Na co przywileje ukazać ma, iakoz ie iuż insi przed Nami ukazowali, a My uznanie prawa takiego każdego i rozsądek sprawiedliwy na sejmie przysłym koronnym uczynić mamy. A gdy Nam to od niego dostatecznie pokazano będzie, że **nullo iure** są mu dobra iego wzięte, wrócić mu ie powinni będziemy. A ktoby tego potrzebował, ma oznajmić rewizorom, a oni ku temu ziechać się mają.

14. Frymarki. Frymarki wszystkie ciż rewizorowie rewidować mają, czego też i starostowie abo ich podstarościowie społem z nimi doiżrzeć mają.

15. Przełożenie statutu. Na przełożenie statutu z łacińskiego na polskie i na zgadzanie i znaszanie wszystkich statutów pana Lubelskiego, księdza Kijowskiego, a pana Herborta podkomorzego przemyskiego, którzy do przysłego sejmu koronnego mają go przełożyć na polski ięzyk i zgodzić wszystkie statuta i konstytucyje sejmowe, tym porządkiem, iako iest **Correctura Statutorum**⁵, nie odstępując w niczym prawa pospolitego, ani mu nie ujmując ani przyczyniając, i na przysły sejm mają to ku przejżrzeniu a rozsądkowi sejmowemu przywieść.

⁵ Jest to nawiązanie do projektu (Correctura iurium) z 1532 r., *Vol. Const.*, 1.1, vol. 2, s. 94. Por. też: W. Uruszcak, *Próba kodyfikacji prawa polskiego w pierwszej połowie XVI w. Korektura praw z 1532 r.* Warszawa 1978.

A ieśliby którykolwiek z tych wyżej namienionych do przekładania tego z przyczyny słusznej być nie mógł, tedy Nam będzie wolno innego na to miejsce dać i naznaczyć.

16. Sol Loissowa⁶. O sol loissowę, wedle statutu naidujemy, aby jej więcej nie warzył.

17. Cła⁷. O dech tak naidujemy: że wszystkie cła i myta wszelakie, wodne i ziemskie, wedle statutu króla Kazimierza, którekolwiek są po śmierci Władysława Jagiełłą dane, te wszystkie kassuiemy. Wszakóż, gdzieby które potrzebne były, tedy ciż rewizorowie, którzy na rewizyjadobr pojadą, rewidować i oglądać ie mają i tego dać sprawę na przyszłym sejmie.

18. Inne rzeczy konstytucji łońskiej, dygnitarze, urzędnicy etc. Inne rzeczy w konstytucjach łońskich przez Nas pozwolone i opisane, ku dobremu rządowi i pilnemu dojrzeniu urzędników koronnych w mocy swej zostawujemy i aby się wszystkiemu wedle sposobu opisanego działa dosyć, nalazkiem sejmowym naidujemy, to objaśniając, iż cośmy o kasztelanach na burgrabstwa Zamku Krakowskiego ustawili, toż rozumiemy i o innych dygnitarzach i urzędnikach ziemskich, iż oni prze powinności swe, które na nich do woiny należą, burgrabstwy się bawić nie mogą, ani ich trzymać mają. Także i o wrotnictwa.

19. Osiadłość dygnitarzow. A tego pilnie dokładać w artykule o osiadłości dygnitarzow i urzędników ziemskich, iż gdyby, kto dygnitarstwo albo urząd u Nas uprosił i wziął, nie mając w onym powiecie albo ziemi takowej osiadłości własnej i wolnej, w ktoreiby przedtem wedle stanu swojego przemieszkiwał i przemieszkiwać mógł, nie zmyśloną, a ktoreiby nie w ten czas dostał, gdy urząd albo dygnitarstwo wakuje, ale przed tym osiadłą, nie nowo zapisaną. Takowy każdy od kogożkolwiek pozwany **toties quoties** do ktoregożkolwiek sądu albo urzędu ziemie onej, w której urząd albo dygnitarstwo wziął, albo na sejm walny, tedy taki dwieście grzywien winy przepaść ma, którą na pierwszym roku iako na zawitym, nie odchodząc od sądu, u ksiąg położyć aktorowi będzie powinien i dygnitarstwo albo urząd in instanti puścić, a appellacyja żadna nie ma mu być deferowana. A to się ściagać ma i na terażniejsze dygnitarze albo urzędniki, którzy osiadłości nie mają.

20. Starostowie nie sądowi. Tego też poprawując, o starostach Naszych niesądowych: iż gdyby o co w grodzie przesądzon **in articulis castrensibus** był, tedy także ma być przeciw niemu postąpiono w przezyskach, iako i od sądu ziemskiego.

21. Skarb koronny. Pilna a potrzebna Nam się rzecz zdała, aby skarb koronny był rządnie oddawan podskarbiemu; przetoż gdykolwiek podskarbstwo komu damy, tedy zaraz deputować będziemy czterech z rady koronnej, dwu z Wielkiej, a dwu z Małej Polski, **ex maioribus consiliariis**. Którzy z reiestru oddać wszystko w skarbie podskarbiemu mają, tak korony iako i inne wszystkie rzeczy do skarbu należące; też i wszystkie przywileje i listy koronne. A wszystko porządnie sprawiwszy i spisawszy, ieden registr Nam oddać mają, drugi przy sobie mieć, a trzeci podskarbiemu dać.

22. Innych rzeczy odłożenie na inny sejm. Gdyż przez wielkie sprawy, które na ten sejm były przypadły, a zwłaszcza traktaty i rozmowy panów rad koronnych z pany litewskimi o unii, rewizyja listów wielki czas wziąć musiała, bo z nienagła się odprawo wała. Przestrzegając tego, aby kto w niej ukrzywdzon nie był, na cośmy i My pracy i zdrowia Naszego nie litowali, inne sprawy w konstytucji opisane kończyć się nie mogły, bo senatorowie niektórzy na sejm litewski, któryśmy im dla uniej złożyli, gotując się odjeżdżali, a drudzy prawie wielkimi pracami zmordowani, w podejrzeniu powietrza trwać nie mogli; a przetoż odłożyć się na inny bliski sejm koronny musiały. Iakoż ie za zdaniem i zezwoleniem panów koronnych i posłów ziemskich odkładamy i w opisanym porządku uchwałą sejmu tego w mocy zostawiamy.

⁶ Stefan Loitz lub Lois (1507-1584), kupiec i bankier szczeciński, otrzymał od Zygmunta Augusta przywilej na rozprowadzanie w Koronie soli oraz zbudowanie warzelni w Toruniu (PSB, t. XVII, s. 529-531, biogram pióra Z. Borasa). Przywilej ten budził już wcześniej sprzeciwy szlachty (por. wyżej, LXIV, Sejm piotrkowski 1562-1563, I, p. 66), ale to sformułowanie błędnie powołuje się na zakaz warzenia, którego nie było.

⁷ Ogólna norma o wolności szlachty od cel wydana została w 1496 r.: por. Vol. Const., t. I, vol. I, II. Sejm piotrkowski 1496 r., p. 52: De libertate nobilium in theloneis.

23. Zostawienie dzierżawiec w possessyjej. To osobliwie warując, iż acz rewizya listowa na dobra stolice Naszej Królewskiej odprawiona iest, i rewizorowie wysłani będą rewidować i spisować dochody dóbr Naszych **nullis penitus exceptis**, wyżej mianowanym obyczajem, a Nam inwentarze dostateczne na sejm przyszły koronny przynieść, iednak każdy possessor **bonorum regalium**, za swym prawem, bądź to darowizną, zastawą, lennem, dożywociem etc., a także szpitalne, kollegiackie, klasztorne i insze nadania po Aleksandrze, w spokoinym używaniu ostać się mają (nie inkludując w to dóbr starostw Naszych wolnych, ktoreby wakowały, bo tym szafować wolno wedle prawa Nam jest) aże przyszłego sejmiku koronnego, na który My exekucyją dostateczną, tak artykułom w konstytucyi łódzkiej opisanym, iako i inszemu wszystkiemu, cokolwiek Nam z statutów koronnych i przywilejów pospolitych pokazano będzie, uczynić się obowiązujemy. Ani drzewiej possessyjej brać w imiona, na tym sejmie posądzone i rewizyją tą deklarowane i przez rewizory inwentowane mamy, aż pierwej na tym blisko przyszłym sejmie dostateczną exekucyją wyżej opisaną uczynimy, a **generaliter** wszystko zezwoleniem wszystkiego sejmiku konkludujemy. Gdyżemy nie **in parte**, ale **in toto** exekucyją czynić zawždy powinni.

24. Unia i sejmy, litewski i koronny parczowski. Iakoż ile na osobie Naszej należało, staraliśmy się o zjednoczeniu dawno opisanymi sposoby, państw Naszych litewskich z Koroną, i na tośmy rady litewskiego państwa na sejm ten koronny przyzwali; ale iż się w niektórych rzeczach, przez kwapienie panów litewskich dla potrzeby moskiewskiej umowie nie mogli, odłożycieśmy im na wolniejszy czas musieli. Iakoż o tym akcie reces Nasz osobny wydany, szerzej świadczy.

25. I złożyliśmy sejm litewski na Świątki, a potem i spolny koronny składamy do Parczowa, na dzień świętego Jana Chrzciciela w roku niniejszym blisko przyszłym [24 VI 1564]. Na których obu sejmiech starać się będziemy, iż stany onego państwa przywiedziemy do zjednoczenia spolnego, żeby się dawnym spiskom we wszem dosyć stało.

26. Drugi koronny. A potem dla wyższej opisaných spraw i skończenia exekucyi, składamy sejm walny koronny na dzień Trzech Królów w roku blisko przyszłym [6 I 1565] na miejsce, gdzie Nam z pany radami Naszemi wedle statutów zdać się naśluszniesze będzie. A na tym sejmie dni opisaných w statucie sądzić mamy. A skoro się sprawy sejmowe odprawia, tedy będziemy powinni dzień podle dnia sądzić, ani z tego sejmiku odjeżdżać, aż się wszystkie akcyje osądzą, które na sejm przypadną. A ten sejm przyszły ma się począć od exekucyi tych rzeczy, które się na terażniejszym sejmie nie dokonały, wedle konstytucyi, a to gdy się dokona, mamy z pany radami koronnymi i z posły ziemskimi należeć obyczaj, iakoby ludzie dobrze zasłużeni Rzeczypospolitej zapłatę cnotliwych posług swoich mieli, a potym czwartą część na obronę Rzeczypospolitej odłożyć będziemy powinni.

27. Zataione listy. A iż to być może, że się nie wszyscy z listy swemi na daniny, zastawy, lenna albo fundusze okazali, chcąc w tym przed innemi ulec, przeto My wszystkie rewizyje i dekreta Nasze, ktoreśmy na tym sejmie na listy takowe czynili, do powiatów, iako któremu należą, im narychlej będzie mogło być, oddać rozkażemy; a do Prus na sądy ich ziemskie, aby tam szlachta wiedząc i mając terminacyją dekretów, obaczyć mogli, ieśliby się kto utaił. A gdziebyśmy My wiadomości iakiej dostali, iżby się kto z takowemi listy zataił, tedy to na przyszłym sejmie proponować mamy. A gdy to sejm naidzie być rzecz słuszną, pozwać takowego na tenże sejm mamy, a tam rozsądek o nim taki, iaki się Nam i radom Naszym zdać będzie, uczynimy. Każdy tedy ktobykolwiek był nalezion, co się z listy swemi exekucyjej podległymi utaił, nie tylko takiż dekret inny iako odnieść ma, ale i iuż dobra takie puścić będzie powinien.

28. Nie wydanie poborów. O poborów nie wydanie poborcowie wszyscy, ktorzykolwiek nie wydali, starostom deferować mają. A starostowie wedle statutu postąpić przeciw nim mają, apellacyjej żadnej miejsca nie dawając.

29. Iazy. Iazy wszystkie, **nullis exceptis**, na tych wszystkich rzekach, które są **navigabiles**, wedle statutu o jaziech mają być zrzucone⁸ pod winą w konstytucyjej opisaną. Czego starosta dojrzyć ma, **et rebelles** pozywać wedle statutu, a gdzieby za pozwem nie chciał temu kto czy-

⁸ Por. wyżej, LXIV, Sejm walny piotrkowski 1562—1563, p. 64. Przepis tu zacytowany nie brzmiał aż tak surowo.

nić dosyć, tedy starosta **toties quotiens, pro poena ducentarum marcarum** postąpić przeciw niemu ma. A starosta gdzieby iazu swego nie zrzucił, tedy pozwany od kogożkolwiek **totiens quotiens** do sądu ktoregożkolwiek, winę opisaną dać ma. Wyjąwszy tylko Bug, ktorego wielką część w księstwie Litewskim płynie, chyba żebyśmy też na sejmie przyszłym litewskim postanowili, aby iazy także zrzucane były w Litwie.

30. Warta, Notesz. Co się tycze rzeki Warty i Noteszy, te wedle statutów mają być wolne i spustne, ale iż w tej nawigacyjnej przeszkadzają Panowie Margrabiowie, deputowaliśmy pewne kommisarze, którzy z Ich Miłościami Pany Margrabiami i Książęty Pomorskiemi traktować będą **de libero transitu navigantium** Wartą i obiecujemy iuż, że **in hoc negotio** te kommisarze wyślemy. A to, gdy na sejm będzie Nam przez te kommisarze odniesiono, tedy in **meliozem conditionem Regni**, około rumowania Warty nie odwłocznie postanowimy i około budowania flosow abo wrót.

31. Wójtostwa, szoltystwa. Woiostwa, szoltystwa, rudy, huty, kuźnie i młyny wszelkie zostawujemy **in suo robore**, gdyż takowe wszystkie są na skupie, gdzieby dożywocie nie zakroczyło, wedle ich dawnych przywilejow oryginałów.

32. Sąd grodzki stężycki. Sąd grodzki i ziemski stężycki, któryśmy za prośbą rycerstwa onego powiatu w Stężycy sejmowi przeszłego postanowili, iż się to było w konstytucjach sejmowi przyszłego opuściło, **praesentis conventus autoritate** aprobujemy.

33. Rękojemstwo poddanych województwa płockiego. Na żądanie posłów województwa płockiego, którzy przed Nami przekładali wielkie niepożytki i częste rostyrki, które rosną z rękojemstwa poddanych ich, które do tego czasu za pewnym przywilejem między sobą dzierżeli. Pozwoliliśmy tego im, iakoż pozwalamy i z wolą rad Naszych a posłów ziemskich ustawujemy, aby takowy przywilej, jako go byli sobie dobrowolnie przyjęli, i to rękojemstwo **ex nunc** ustało i dalej trzymane nie było, porównyując ie w tym z innemi województwy koronnemi.

34. Sejmik powiatowy w Haliczu. Za pilnym żądaniem posłów Ziemie Halickiej i zezwoleniem spolem rad, przez zageszczenie i nasiadłość rycerstwa onych kraioz i prze dalekość drogi, niebezpiecznościom onych kraioz folgując, ustawujemy sejmik powiatowy w Haliczu, aby tam obyczaiem innych powiatowych sejmikow, kasztelan z szlachtą posły obierał, nie przyczyniając ich nad dawny zwyczaj, iżby się o potrzebach pospolitych tam namawiać mogli. A ten sejmik uprzedzać ma generałem wiśniński, wedle zwyczaju innych powiatowych sejmikow.

35. Okazowanie. Gdyż przez pilne sprawy sejmowe, które się tak długo prowadziły, a panowie wojewodowie i szlachty wiele zabawić się tu musieli, okazowanie doić na czas naznaczony nie mogło, przeto za Zwoleniem sejmowym odkładamy ie na święto **sancti Matthaei Apostoli** blisko przyszłe [27 IX 1564]. Tego dokładaiąc, aby iuż tam tak się każdy okazać był powinien, iako wojnę pospolitą iest powinien służyć, i iuż miejsca województwom ku takowemu okazowaniu składamy: Województwu Krakowskiemu u Krakowa przed Kazimierzem. Poznańskiemu u Poznania. Sandomierskiemu u Pokrzywnice. Kaliskiemu u Pyzdr. Sieradzkkiem u Sieradza, i Ziemi Wieluńskiej. Łanczyckiemu u Łanczyce. Brzeskiemu u Brześcia. Inowrocławskiemu u Inowrocławia. Ziemi Dobrzyńskiej u Lipna. Ziemiom ruskim: Lwowskiej u Glinian z wojewodą; Przemyskiej u Medyki, Sanockiej u Sanoka, Chełmskiej u Chełma, z kasztelanem; Halickiej Trębowelskiej, Kołomyjskiej u Halicza. Województwu Podolskiemu u Balina. Lubelskiemu u Lublina nad Bystrzycą. Bełskiemu u Bełza. Płockiemu u Raciąża. Mazowieckiemu na trzech miejscach, gdzie sądy swe nowe mieli. Rawskiemu u Sochaczowa.

36. To naprzód opatruiąc, aby żadnych krzywd, żadnych szkód nikomu, tak duchownego iako i świeckiego stanu czynić nikt nie śmiał, tak osobom iako sługom i poddanym ich, tak w miejscu iako w ciągnieniu na miejsce i w ciągnieniu od miejsca ku okazowaniu naznaczonego. A ktoby się tego ważył, aby krzywdę abo szkodę komu uczynił, tedy ten pozwany do starosty, **sine ulla dilatione, im primo tanquam in peremptorio termino** ma to zapłacić, wedle oszacowania strony obrażonej, **medio iur amento; a reus poterit etiam iuramento evadere, quod neque per se, neque per servum suum** tego nie uczynił.

37. A iż na takowe ziecchania ludzi się wiele zwieść musi, różnych myśli abo też za nie przyiaźnieni abo zwaśnieni, by snadź ku jakim rozterkom abo zwadom nie przyszło, przeto iest potrzeba pokoj pospolity w tym ostrzedz.

38. Ieśliby tedy kto kogo w ciągnieniu do miejsca naznaczonego, dwie niedzieli przedtym, abo nazad do domu odciągając we dwie niedzieli po okazowaniu nagabiał, taki przez woie- wodę abo kasztelany z urzędniki ziemskimi przy okazowaniu gdy nań dowód słuszny dwu szlachciców pocziwych zeznany będzie, poiman być ma i w więzieniu dwie niedzieli trzyman. A uchowaj Boże, żeby kto kogo abo w ciągnieniu, abo na miejscu, abo w odciągnięciu zabił, **infra praescriptum tempus**,³ takowy ma być przez woiewodę i kasztelana poiman i sądzon, od woiewody, gdy woiewoda będzie, abo od kasztelana z urzędniki ziemskimi, na co **scrutinium** dostateczne ma być, **sicut in recenti crimine** i na gardle skaran. A ieśliby ziachał bojąc się kaźni, tedy ma być **proscriptus et bannitus de Regno, Dominiisque Nobis subiectis, ac bona eius debent confiscari ad instigationem propinquorum**, wedle **statutu anni 1507**⁹.

39. A ieśliby kto ranił, ma być poiman i także sądzon za słusznym **scrutinium** i do wieże wsadzon, a tak rok siedzieć na dnie w starostwie bliższym okazowania i z więzienia nie wychodząc, za ranę **parti laesae** dać sto grzywien. A to woiewoda abo kasztelan każdy ma exekwować i starosta, gdy mu winowaciec oddań będzie, **sub poena centum marcarum**, parti laesae succumbenda. A to wszystko co się postanowiło, na ten dzień raz okazowania tylko ściągać się ma, **ad hunc solum actum pro hac vice**.

40. Od okazowania **pro hac vice tantum** mają być wolni dworzanie i słudzy dworscy Nasi, którzy na ten czas przy Nas osobami swemi będą. A także też żołnierze, którzy Nam za pieniądze Nasze żołnierską służą abo na ten czas służyć będą. Także i rewizorowie, któreśmy ku rewidowaniu dóbr Naszych deputowali, a wszakże takowi wszyscy będą się winni potym razem iednego dnia okazać w powieciech swych, po rozpuszczeniu żołnierzow w sześć niedziel. Od sądów też wszelakich żołnierze takowi wolni będą aż do przyszłego walnego sejmku, oprócz tych, którzy ku zapisom sprawy iakie mają abo mieć będą.

A tak ku lepszemu tego wszystkiego świadectwu, pieczęć Naszą przycisnąćśmy kazali. Dan w Warszawie na sejmie walnym koronnym pierwszego dnia kwietnia, roku Bożego 1564, panowania Naszego 35. Na własne Króla Jego Miłości rozkazanie.

II. DEKLARACJA O UNII^a

Zygmunt August z łaski Bożej król polski, wielkie książe litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie etc. pan i dziedzic, wszystkim wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, oznajmujemy tym listem Naszym, iż gdy między poddanymi Naszemi stany koronnymi a posły z Wielkiego Księstwa Litewskiego traktaty i namowy spoinę były na tym warszawskim sejmie około uniej a ziednoczenia tych dwu narodów polskiego i litewskiego, na cośmy byli po części ten sjem złożyli i czasu obiema stronom do tych namów użyczyli, tedy urosła była różnica nieiaka około tego, ieśli za tą unią i ziednoczeniem w iedno ciało i w ieden lud tych obudwu narodów polskiego i litewskiego, iako się z listów i przywilejów, które oboia strona przyznawa pokazuje, ma to iuż być z tych państw obudwu iedna pod iednym panem Rzeczpospolita, ktoreiby iuż obadwa narody, iako ludzie koronni, na społ używać i podzielać się^b ią zarowne^b mieli, zwłaszcza iż naród polski i ziemie dawne koronne obieranie pana zawždy wolne mieli i mają, a stany zasię litewskie Księstwo ono dziedzictwem i państwem oiczym Naszym być mienili. My tedy chcąc te różnice około uniej między niemi porównać, a wszystko, coby tej tak świętej a tak potrzebnej i tak sławnej rzeczy przekazać miało, z drogi zwalić i w swej mierze, ile w Nas iest, postanowić, naprzód co się tknie sukcesyje na ziemię litewską, ponieważ to wiele do spolnego ziednoczenia zawadzało^c, takeśmy się w tej mierze przed wszystkimi stany oboiga narodu jawnie deklarowali, iakoż i teraz listem tym Naszym deklarujemy, iż acz Nam Pan Bog potomstwa żadnego z przeirzenia swego świętego do tych

^a Tytuł ten, wzięty z VL, t. II, s. 643, występuje we współczesnym druku i u Herburt w Statutach, s. 670.

^{b-b} nią zarownie VL. ^c zawadziło VL.

⁹ Odwołanie błędne; takiego przepisu w konstytucjach sejmku 1507 r. nie było.